

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Uğurlu ARSLAN

Dicle Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Diyarbakır/TÜRKİYE
mustafaugurlum@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2542-5040

DIYÂRBEKİRLİ KÂMÎ'NİN ŞEMÂ'İL-İ ŞERÎF TERCÜMESİ

THE TRANSLATION OF ŞEMÂ'İL-İ ŞERÎF
KÂMÎ FROM DIYÂREKİR

DOI Number: 10.28981/hikmet.455433

ÖZ

Dokuzuncu yüzyıldan itibaren başta siyer ve hadis olmak üzere dinî ve tasavvufî eserlerde Hz. Peygamber, bir Resul olmanın yanı sıra beşer olarak da ele alınmış ve O'nun yaşamı tüm yönleri ile tetkik edilmiştir. Hususiyile Hz. Peygamber'in fiziki özellikleri, kıyafeti, yemesi, içmesi, konuşma şekli, ahlâkı gibi konuları ele alan "hilye-i şerîf ve şemâil-i şerîf" gibi müstakil eserler kaleme alınmıştır. On dokuzuncu yüzyılda yazılan şemâillerden birisi de Diyârbekirli Şaban Kâmî Efendi'nin yazmış olduğu "Şemâil-i Şerîf"tir. Kâmî, eserini oluştururken Kâdî İyâz'ın "Şifâü's-Şerîf" ile Tirmizî'nin "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye'sinden istifade etmiş ve bu risâleleri muhtasarlan Osmanlı Türkçesi ile yeniden kaleme almaya çalışmıştır. Bu çalışmada; müderris, şâir, hattat ve mûsikîşinas gibi sıfatlarla tavsîf edilen Diyârbekirli Şaban Kâmî'nin "Şemâil-i Şerîf" adlı eseri incelenmiştir. Başta Tirmizî, Kâdî İyâz olmak üzere Zamahşerî, Cevherî, İmam Müslîm, İbni Esîr, İmâm-ı Cezerî gibi islâm âlimlerinin rivayetlerine de müracaat edilen Şemâil-i Şerîf, öncelikle yeni yazıya aktarılmış ve eser muhteva açısından tetkik edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şemâil, Hz. Peygamber, Hadis-i şerîf, Kâmî, fiziki özellikler.

ABSTRACT

Since the ninth century, religious and mystical works, especially prophetic biographies and hadiths, in addition to being a Messenger, the Prophet is also considered as a human being, and his life has been examined in all its aspects. Independent works such as "hilye-i şerîf and şemâil-i şerîf" which deal with subjects such as physical characteristics of Muhammad, his clothes, food, drink, speech, morality were written. One of the appearances written in the nineteenth century was "Şemâil-i Şerîf", which was written by Şaban Kami Efendi from Diyârbekir. While he was creating his work, Kâmî tried to obtain an exploit from the "Şifâü's-Şerîf" by Kadîlyaz and "eş-Şemâilü'n-Nebeviyye" by Tirmizî and tried to concisely re-write these with the Ottoman Turkish. This work examined; "Şemâil-i Şerîf" which is described by the adjectives such as martyrs, poets, calligraphers and musicals by Şaban Kami from Diyârbekir. Şemâil-i Şerîf, which was first applied to the narrations of Islamic scholars mainly Tirmizî, Kâdî İyâz, and then Zamahşerî, Cevherî, İmam Müslîm, İbni Esîr, İmâm-ı Cezerî, was first transferred to a new article and examined in terms of content.

Keywords: Şemâil, the Prophet, Hadith, Kâmî, physical features.

Giriş

Allah, Kur'an-ı Kerîm'de birçok âyette Hz. Peygamber'e uyulup itaat edilmesini, O'nun müminler tarafından canlarından ve mallarından daha çok sevilmesi gerektiğini emretmiş ve Hz. Peygamberi âlemlere rahmet olarak gönderdiğini ifade buyurmuştur.¹ Dolayısıyla asr-ı saadet döneminden itibaren Müslümanlar arasında, asırlar boyunca O'nun peygamberliğinin yanı sıra beşerî yönü de merak konusu olmuş, “mevlid, siyer, hadis, tarih, hilye ve şemâil” kitaplarında Hz. Peygamber'in bu yönü ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Hususiyile şemâillerde Hz. Muhammed'in dış görünüşü -saçı, sakalı, kirpiği, kaş, yüzünün rengi, boyu, dişleri- cömertliği, tevazusu, hayâsı ve ahlâkı ile ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir. Şemâiller, tetkik edildiğinde bu tür eserlerin beslendiği temel kaynakların Kur'an-ı Kerim ve sünnet (hadis-i şerifler) olduğu görülecektir. “*Muhaddisler şemâil konularını genellikle hadis kitaplarının 'fezâil, menâkub, edeb, libâs, et'ime, eşribe, zinet, zikir, dua' gibi bölümlerinde ele almışlardır. Esasen hadisin bütün kısımlarını içine alan sekiz ana konuyu bir araya getirdiği için "cami" diye anılan kitap türlerinin ihtiva ettiği konularından biri oturup kalkma adabı diye de anılan şemâil konusudur*” (Kandemir, 2010:497). Şemâil hakkında yazılmış olan eserlerden ilki Tirmizî'nin “eş-Şemâ'ilü'n-Nebeviyye” adlı eseri ve Kâdî İyâz'ın “eş-Şifâ” adlı eseridir. Bu eserlerle ilgili günümüze kadar şerh, hâşiye ve ihtisar türünden pek çok eser kaleme alınmıştır. Yazılan bu eserlerden birisi ise XIX. yüzyılın önemli ilim adamlarından birisi olan Diyârbekirli Mehmed Şaban Kamî Efendi'nin yazmış olduğu “Şemâil-i Şerif” adlı eserdir.

Şaban Kâmi Efendi, XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinin hızlandığı yıllarda (H.1220/M.1805) tarihinde Diyârbakır'da doğmuş ve yaşamının büyük bir kısmını bu şehirde geçirmiştir. Kâmi Efendi'nin asıl adı Mehmed Şaban'dır. Hoca Ahmed adlı bir şahsın oğlu olan Kâmi'nin yaşamı hakkında bilgi veren tarihi kaynakların tamamı, Onun Diyârbakırlı olduğu hususunda hemfikirdirler. Sicill-i Osmânî'de “*Diyârbekirlidir. Mısır'a gidip Kâdiri olmakla hanesini tekke yaptı. Evâhir-i asr-ı Sultan Abdülmecid Hânide irtihâl eyledi, şâirdir*” (Mehmed Süreyya, 1997: 86). bilgisi yer almakta, Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri adlı eserinde ise “*Efâdıldan zü-fünûn bir zât olup Âmid-Diyârbekirlidir*” (Mehmed Tahir, 1333:339). İfadesine yer verilmektedir. Kâmi, âlim ve şâir bir ailenin evladı olarak dünyaya gelmiş, devrin önemli âlimlerinden dersler almış ve daha küçük yaşlarda iken Kur'an-ı Kerim'i hıfz ettiği için “*Hâfız Mehmed Şaban*” olarak anılagelmiştir. Keskin zekâsı, güçlü hafızası ve ileri derecede ilim öğrenme merakı sayesinde Arapça ve Farsça'yı bu dillerde eser verebilecek derecede iyi öğrenmiş, hat ve mûsikî sanatlarına merak salarak bu sanatlarda da oldukça mahir bir şahsiyet olmuştur. Daha çocuk denilebilecek yaşlarda şiire merak saran ve tahmisleri ile şöhret bulan Kâmi, on dört yaşlarında iken Nâbi'nin bir na'tına tahmis yazıp, eğitim gördüğü mektebin duvarına asmıştır.

¹Bk.,Kur'an-ı Kerim, Nisa Sûresi: 4/13, 59, Al-i İmran Sûresi, Enbiya Sûresi: 21/107 3/31, A'raf Sûresi: 7/158,

Kâmî, ömrünün büyük bir bölümünü yıllarca ders verdiği Sarı Abdurrahman Paşa Kütüphanesi'nde geçirmiş, kütüphane yetersiz kalınca bulunduğu yere ek bölümler yaptırmıştır. Mir'âtü'l-Fevâ'id'de bu hususla ilgili Ali Emîrî şu bilgileri vermektedir: *“Kütübhâne yanında câmi'in avlusuna nâzır olan küçük odayı üstâd-ı ekremimiz ve amucamız Şaban Kâmî Efendi Hazretleri geceli gündüzlü bu kütüphanede ikâmet eylediği esnâda 1250 (1834) hudûdunda ilâveten binâ etmiştir”* (Ali Emîrî, 2014: 27). Hem talebesi hem de yeğeni olan Ali Emîrî, Şaban Kâmî'nin medreselerde Şifâ-i Şerîf, Tefsîr-i Celâleyn, Avâmil, İzhâr, Vezînzâde, İsgoci, Fenârî, Muhtasar-ı Ma'ânî, Hz. Ali'nin Kelâm-ı Kibâr kitaplarını okuttuğunu ve kendisinin de adı geçen kitapları Kâmî'den ders aldığını ifade etmektedir. *“1286 (1869) senesin Diyârbekir'e gelerek Mehmed Şaban Kâmî Efendi Hazretleri'nden altı seneden mütecâviz tahsîl-i ulûm ve tekmîl-i hutûta müdâvim oldum. Avâmil ve izhâr ezberlemek sûretiyle vezînzâde mu'arrebîyle beraber okundu. Hz. Ali Efendimiz'in kelâm-ı kibârları ezberlendi. Sabah ve akşam derslerinde Kâfiye halli, İsgoci, Fenârî, Muhtasar-ı Ma'ânî kıraat olundu”* (Ali Emîrî, 1328:66). Kâmî; Diyârbekir, İstanbul, Mısır ve Irak'da bulunmuş, 1854 Osmanlı-Rus harbinde Erzurum-Kars taraflarında savaşa katılmış, savaş sonrası yaşamının geri kalanını Diyârbekir'de yarısını tekke haline getirdiği evinde geçirmiştir. H.1301/M. 1884'te Diyârbekir'de vefat etmiştir. Kâmî'nin biri Türkçe dîvân olmak üzere Arapça ve Türkçe toplam on iki eseri bulunmaktadır (Arslan, 2018: 23).

Şemâ'il-i Şerîf Tercümesi

Kâmî'nin eserlerini tanıtmaya gayesi ile M. Sait Mermutlu müstakil bir makale neşretmiş ve bu neşir Kâmî üzerine yapılan/yapılacak olan çalışmalara önemli bir katkı sunmuştur. Bununla birlikte Kâmî'nin *“Şemâ'il-i Şerîf”* adlı eseri muhtemelen araştırmacının dikkatinden kaçmış ve eserle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: *“Yine aynı Kütüphanede 1729/2 numarada “Şemâ'il-i Şerîfe” ismiyle şâirimiz adına kayıtlı gösterilen bir eseri aynı numarada bulamadık. Kâmî'nin bu isimde bir eseri olmadığını biliyoruz. Sanıyoruz yazmış olduğu mevlidlerden bir bölümünü ifade etmektedir”* (Mermutlu, 2011: 77). Ancak, yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde Kâmî'ye ait *“Şemâ'il-i Şerîf”* adlı eserin Diyârbekir Yazma Eser Kütüphanesi'nde Muhammed Şaban Kâmî (Âmidî), 1729/1 numarada kayıtlı olduğu görülmüştür. Eser on varak olup siyah mürekkepli nesih hattı ile kaleme alınmıştır. Sonunun eksik olması, eserin muhtemelen daha hacimli olduğunu düşündürmektedir. Eserin varak numarası 2a sayfasının sonradan farklı bir kalemle 1a şeklinde yanlış numaralandırıldığı görülmüştür. Bunun üzerine biz eserin ilk sayfasını başlangıç sayfası olarak dikkate alıp eseri 1b'den başlattık.

Eserin üslubu genel olarak sade olmakla birlikte Arapça yazılı olan hadis-i şeriflerde bazı kelimelerin fetha, damme ve kesreli okunuşlarına göre aldığı manalar ifade edilirken yer yer üslubun ağırlaştığı görülmektedir. Kâmî, eserinde “şemâil” ve “hilye” kavramlarını aynı anlama gelecek şekilde kullanmaktadır. Şemâil-i Şerîf, besmeleden sonra Allah'a hamd ü senâ, ardından Hz. Peygambere, âl ve ashâbına selâm ile başlamakta daha sonra Kâmî, eseri Türkçe olarak kaleme alma sebebini dile getirmektedir. *“Bundan sonra ma'lum ola ki bu 'abd-i fakîr ü*

*ḥaḳîr Meḥmed Şa'ban Kâmi bellegehû fi'd-dersi akşe'l emâniye'l-ḥâmi murâdi'ye'l-gufrân eydür ki seyyidü'l-enbiyâ ve faḫrû'l-etḳiyâ olan Peyğamberimiz Ḥazret-i Muḥammed şalla'llâhu 'aleyh ve sellemüñ şemâ'il-i şerîfesini ve aḫlak-ı refi'asını ve ḫal'at-ı behiyesini Türkî lisan ile beyân eyleye ki fâ'idesi 'âmme ola.'*²

Kâmi, eserinin başında Hz. Peygamber'in şemâil'ini bilmenin kişiye pek çok faydasının olduğunu dile getirmektedir. Öncelikle Hz. Peygamber'i rüyada gören kişinin gerçekte “O” olduğunu, dolayısıyla rüyasının tabire ihtiyacı olmadığını, Hz. Peygamber'i rüyada görüp de ‘bu O’nun sûreti değildir’ demenin bir hata olduğunu, nitekim şeytanın Hz. Peygamber’in sûretine girmesinin mümkün olmayacağını ifade etmektedir. “*Faḫr-i 'âlem şallallahu 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerinüñ ḫilye'i pâkini bilmede fâ'ide çokdur. Cümleden biri, bir âdem rü'yâda gördükde evşâf-ı şerîfe ḫadîşlerde vârid olan ḫilye-i laḫîfeye muvâfiḫ ise taḫḫik Peyğamberimiz şallallahu 'aleyhi veselleme görmüş olur. Zîrâ şeytân ol şüret-i münîfeye dâḫil olmağa iḫtidârı yoḫdur. Allah Te'alâ zümre'i enbiyâyı ol mekrûheden şiyânet itmîşdür ve ol rü'yâyı ta'bîre ihtiyac yoḫdur ve gördüğü peygamber sûreti degildir diyü zannetmek ḫaḫâdur.*”³

Kâmi'ye göre; bir kişi rüyasını hilye-i şerîfe mutabık olarak görürse o kişi Hz. Peygamber'in sünnetiyle âmildir. Hz. Peygamberi tebessüm eder şekilde görürse rüya sahibi doğru bir yoldadır. Rüya sahibi Hz. Peygamberi, çatık çehreli ya da eksik azalı şekilde görür ise kusurun rüyayı görende olduğunu, Hz. Peygamber'in sünnetine ittiba etmede eksikliğin bulunduğunu ve nefsinin ıslaha çalışması gerektiğini dile getirmektedir. Çünkü Hz. Peygamber, parlak bir ayna gibidir. Kişi, güzel ve nezih ise kendisini güzel, çirkin ve habis ise çirkin görür. Dolayısıyla ne surette olursa olsun Hz. Peygamber'in hilyesini bilmek faydadan uzak değildir. “*Cümleden biri, bir âdem rü'yâda gördükde evşâf-ı şerîfe ḫadîşlerde vârid olan ḫilye-i laḫîfeye muvâfiḫ ise (3 a) taḫḫik Peyğamberimiz şallallahu 'aleyhi ve sellemi görmüş olur. Zîrâ şeytân ol şüret-i münîfeye dâḫil olmağa iḫtidârı yoḫdur. Allah Te'alâ zümre'i enbiyâyı ol mekrûheden şiyânet itmîşdür ve ol rü'yâyı ta'bîre ihtiyac yoḫdur ve gördüğü peygamber sûreti degildir diyü zannetmek ḫaḫâdur. Rü'yâ gören kimsenüñ zanûnı maḡfurdur diyü eşerde vârid olmuşdur ve eger ḫilye'i şerîfe muḫâbık görürse sünnet-i şerîfesineyle 'âmil olduğına 'alâmetdür ve eger ol Ḥazreti tebessüm ve ḫalâḫat ve beşâset üzere görürse yine (3 b) ḫarîḫat-ı 'âliyesinde olan zümre'i celileden olduğına nişândur. O, eger 'abûs ve 'azbân olduğu ḫalde görürse yâḫud a'zây-ı şerîfesinde noḫşân yâḫud bir 'ayb görürse kuşûr ancak görendedir. Sünnet-i şerîfesine ḫalel virmişdür. İşlâḫına sa'y eylesün zîrâ Faḫr-i 'âlem şallallahu 'aleyhi ve sellem Ḥazretleri muşayḫal ayîneye beñzer bir âdem anda kendi zâtını görür.*”⁴

Kâmi, şemâili bilmenin faydası ve Hz. Peygamberi rüyada görme hususuyla ilgili kanaatlerini dile getirdikten sonra kendi eserine kaynaklık eden iki önemli eserin ismini zikretmektedir. Bu eserlerden birisi Tirmizî'nin “eş-

² Şemâil: 2a-2b.

³ Şemâil: 2b-3a.

⁴ Şemâil: 2b-3b.

Şemâ'ilü'n-Nebeviyye” adlı eseri diğeri ise Kâdî İyâz’ın “Şifâü's-Şerîf” adlı eseridir. Adı geçen bu iki eser, kendilerinden sonra yazılan şemâiller için zemin metinler olarak değerlendirilmiştir. Kâmî, zikredilen bu iki eserin senetlerini kısalttığını ve eseri daha iyi anlaşılın diye muhtasar olarak kaleme aldığını dile getirmektedir. “*Ma'lûm ola ki bu risâlede zıkr olunan hilye 'i münevvere Ebu'l-fazl Kâdî İyâz rahimehu'llahi te'alâ kitâb-ı şifâda ve kütüb-i sünen aşhâbından İmâm Hâfiż Muḥammed İbni 'İsâ E't-Tirmîzî Şemâ'ilde senedleriyle ibrâz eyledikleri ḥadişleri ile maḥfûza ve mażbûta olan hilye 'i ṭayyibeleridür. Lakin senedlerini ḥazf itdüm ki muḥtaşar ola.*”⁵ Bu eserler dışında Kâmî'nin Şemâil içerisinde Zamahşerî'nin *el-Faik fi Garibi'l-Hadis* adlı eseri, Cevherî'nin *es-Sihâh*, adlı eseri ile İmam Müslim, İbni Esîr, Molla Isam ve İmâm-ı Cezerî gibi islâm âlimlerinin rivayetlerine de müracaat ettiği görülmektedir. Şemâil-i Şerîf'in baş kısmında Kâmî, eserin ehemmiyeti ve istifade ettiği kaynaklar ile ilgili kısa bilgiler verdikten sonra Hz. Peygamber'in şemâiline dair sırasıyla şu hususlarda açıklamalar yapmaktadır:

1. Boy: Hz. Peygamber uzun boylu değil idi ancak azaları iç içe geçmiş gibi kısa boylu da değildi. O, insanlar arasında bulunduğu zaman orta boylu ancak uzuna meyilli bir görüntüye sahiptir. Hz. Peygamber, uzun boylu bir kimse ile yan yana gelir ise kendisi daha uzun boylu görünür fakat o kişinin yanından ayrıldığı zaman yine orta boylu görünmektedir.

2. Saç ve Sakal: Hz. Peygamberin saçları ve sakalı çok kıvrıkcık ya da çok düz değildir. İkisinin ortasında bir görüntüye sahiptir. Saçları göğsünden göbeğine kadar hat gibi ince bir şekilde uzanmaktadır.

3. Yüz ve Alın: Hz. Peygamber'in mübarek yüzü çok büyük görünüşlü değildir. “Beyne't-tedvîr” yuvarlak ve hafif uzun bir görünüşe sahiptir.

4. Beden: Hz. Peygamber'in bedeni yani ten rengi beyazdır. Ancak bu beyazlık saç beyazı gibi bir beyazlık değildir. O'nun mübarek bedeni münevverdir. Güneş ona tesir etmez çünkü bir parça bulut sürekli Hz. Peygamber'in üzerinde kendisine gölgelik yapmaktadır.

5. Göz: Hz. Peygamber'in gözleri biraz büyükçedir ve siyahı oldukça siyah, beyazı ise oldukça beyazdır. Bir kimseye bakacağı zaman bütün bedeniyle dönmekte ve muhatabına ihtimam göstermektedir.

6. Kirpik: Hz. Peygamber'in kirpikleri uzundur.

7. Diz-Dirsek-Omuz: Hz. Peygamber'in dizleri, dirsekleri ve omuz başları iri ve kemiklidir. Bu da kendisinin kuvvetli ve şecâatli olduğunu göstermektedir.

⁵ Şemâil: 4a.

8. El ve Ayak: Hz. Peygamber'in el ve ayakları enlidir. Bununla birlikte ipekten daha yumuşak bir haldedir. Yürür iken ayağını yerden kuvvetli bir şekilde kaldırmaktadır. O, yürürken kibirlenerek yürümez.

8. Sırt: Hz. Peygamber'in sırtında iki kemiği arasında nübüvvet mührü yer almaktadır. Bu mühür güvercin yumurtası kadardır ve rengi mübarek bedenine yakındır.

9. Ahlâkı: Hz. Peygamber, son peygamberdir ve O'nun kalb-i şerifi tüm insanların kalbinden daha cömerttir. Merhamet ve ihsan sahibi bir peygamberdir. Dünya ve âhirete dair hiçbir hususta cimrilik etmez.

(1b) Bi'smillahi'r-raḥmāni'r-raḥīm

Ḥamd-i bî-ḥad şükr ü sipās ḥālîk-ı 'alet...⁶ Ol kâdir-i cellet 'azamet Ḥazretine ki ve nefis-i nefis-i Aḥmedî "*Vemā erselnāke illā raḥmeten lil'ālemîn*"⁷ maẓmūniyle şalavāt be-ğāyet i'tibār eyledi. Ve şalāt bî-ğāyāt tuḥāf- taḥiyyāt ol Seyyidü'l-enbiyānuñ ravẓa'ı (2a) muḳaddesesine olsun ki maḥrem-i esrār-ı vaḥy olan Ruḥü'l-Ḳudüs livay-ı risāleti dest-i şerifine teslim ḥidmetiyle ziyāde şeref bulup eşref-ı kerrübîyān oldu ve daḥı āl u aşḥāb-ı etḳiyāsı üzerine olsun ki anlaruñ nūr-ı hidāyetleriyle 'amme'i ümmeti zulümāt-ı küfrden evc- i a'lā-yı imāna 'uruc ile iḥtişās ve süret-i Muḥammediyye ve sîret-i Aḥmediyeyi beyānlarıyla maẓîk-i mesālik-i cehlden cāy-ı menāş buldılar. Rıdvanullahi te'āla 'aleyhim ecma'in. Bundan soñra ma'lum ola ki bu 'abd-i faḳîr ü ḥaḳîr Meḥmed Şa'ban Kāmî (2 b) belleğehü fi'd-dāreyn akşe'l emāni'l-ḥāmi murādi'l-ğufrān eydür ki seyidü'l-enbiyā ve faḥr-ı etḳiyā olan Peyğamberimiz Ḥazret-i Muḥammed şalla'llāhu 'aleyhi ve sellemüñ şemā'il-i şerifesi ve aḥlak-ı refi'asını ve tal'at-ı behiyesini Türkî lisan ile beyān eyleye ki fā'idesi 'amme ola. Ma'lum ola ki şemā'il şāriḥleri beyān buyurdılar ki; Faḥr-ı 'ālem şallallahu 'aleyhi ve sellem Ḥazretlerinüñ ḥilye'i pākini bilmede fā'ide çokdur. Cümleden biri, bir ādem rü'yāda gördükde evşāf-ı şerife ḥadişlerde vārid olan ḥilye-i laṭifeye muvāfiḳ ise (3 a) taḥḳîk Peyğamberimiz şallallahu 'aleyhi ve sellemi görmüş olur. Zîrā şeyṭān ol şüret-i münifeye dāḥil olmağa iḳtidārı yokdur. Allah Te'ālā zümre'i enbiyāyı ol mekrüheden şıyānet itmişdür ve ol rü'yāyı ta'bire iḥtiyāc yokdur ve gördüğü peyğamber süreti degildür diyü zannetmek ḥaḫādur. Rü'yā gören kimsenüñ zunūnı mağfurdur diyü eşerde vārid olmuşdur ve eger ḥilye'i şerife muṭābîḳ görürse sünnet-i şerifesiyle 'amil olduğına 'alāmetdür ve eger ol Ḥazreti tebessüm ve talāḳat ve beşāset üzere görürse yine (3 b) ṭariḳat-ı 'āliyesinde olan zümre'i celileden olduğına nişāndur. O, eger 'abūs ve 'azbān olduğu ḫalde görürse yāḫud a'zāy-ı şerifesinde noḳşān yāḫud bir 'ayb görürse kuşūr ancak görendedir. Sünnet-i şerifesine ḫalel virmişdür. İşlāḫına sa'y eylesün zîrā Faḥr-ı 'ālem şallallahu 'aleyhi ve sellem Ḥazretleri muşayḳal ayineye beñzer. Bir ādem anda kendi zātını görür. Ḥüsn ise ḫasen ḫubḫ ise ḫabîḫ görür. Ḥāşıl-ı kelām ḫilye'i kerimesin bilüp rü'yāda görenlere 'azîm fā'ide ḫāşıl olur. Ne ṭarz üzere görürse ol gördüğü Faḥr-ı 'ālem şallallahu (4 a)'aleyhi ve

⁶ Bu kısım yazıldıktan müellif tarafından üç satırın üzeri çizilmiştir.

⁷ Enbiya Sûresi, 107. âyet: (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik.

sellemdür ve ma'lûm ola ki bu risâlede zikr olunan hilye'î münevvere Ebu'l-faşl Kâdi İyâz rahîmehu'llahi te'âlâ kitâb-ı şifâda ve kütüb-i sünen aşhâbından İmâm Hâfîz Muhammed İbni 'İsâ E't-Tirmîzî Şemâ'ilde senedleriyle ibrân eyledikleri hadisleri ile ma'fûza ve ma'zbuta olan hilye'î tayyibeleridir. Lakin sendelerini hâzif itdüm ki muhtaşar ola. İmâman-ı mezkûrân ittifağ üzere zikr itdikleri kelime'î vâride tekrâr olmasın diyü biriyle iktifâ olundu. Tirmîzî'nün rütbesi ve zamanı içdâm olmağla anuñ kelâmını taqdîme sezâ gördüm. “*Fākūl kāle'l-imāme't-Tirmîzî (4b) bi-senedihi 'an Alī bin Ebi Tālib raḍiyallāhu te'āla 'anhu kāle: Lem yekūn Resūlullāh ṣallāllāhu 'aleyhi vesellem bi't-tavīli el-mūma'gğiti ve-lā bi'l-kaşiri'l-mütereddidi.*” İmâm-ı Tirmîzî senediyle Hâzret-i 'Ali bin Ebi Tālib raḍiyallāhu 'anhadan rivāyet ider ki buyurmuşlar: Faḥr-i 'ālem ṣallāllāhu 'aleyhi vesellem Hâzretleri uzun boylı degül idi ve a'zāsı birbirine tedāhül itmiş gibi kışa boylı daḥı degül idi. “mūma'gğit” ism-i fā'ildir. aşında mūma'gğitā idi. Nun, mime kalb ve irgām olundu. “inmiğāt” , “infi'āl” bābındandır. Nehār imdād üzere olsa “inmiğāzu'n-nehār” dirler lākin (5a) İmâm-ı Cezerî tef'il bābında ism-i mef'ül diyüp ḡayn-ı ma'hemenuñ teşdidiyle taşhîḥ eyledi. “mütereddid” ism-i fā'ildir. a'zāsı ve eczāsı birbirine dāḥil itmiş nesnedür. “*Ve kāne reb'aten mine'l-kavmi*” Faḥr-i 'ālem ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem cemā'at-ı nās içinde orta boylu tavīle mā'il idi, diyu taşriḥ itdiler “Reb'a” rā'nın fethi ve “bā-yı muvaḥḥade” nin sükūniyle orta boyluların bir nev'ine dirler ki tavīle mā'il ola lākin erbāb-ı seyr didikleri kaḡı uzun boylı ādem faḥr-i 'ālem ṣallāllāhu 'aleyh vesellem ile beraber tursursa ol ādeme tavīle ḡalebe iderdi. Ayrıldıkda yine oldığı gibi görünür idi. (5b) “*Lem yekun bi'l-ca'dil-kaṭaṭi*” mübārek saçı ve şakalı ziyāde mübālaḡa üzere kıvırcık degil idi. “ca'd” fels vezninde kıvırcık dimekdür. “Kaṭaṭ” 'aded vezninde ṭāy olunañ kesri de cā'izdür. Ziyāde kıvırcık dimekdür. “*Velā bi's-sabṭi*” ve mübārek saçı ve şakalı düz ve doḡrı daḥı degül idi. “*sebaṭ*” feth-i mūhmele ve bāy-ı muvaḥḥade ile fethā ve sükūni daḥı cā'izdür. Müstersel ve müsterḥi olan nesnedür. “*Kāne ca'den reculen*” bu cem'ile mā-ḡablini beyāndur ya'ni mübārek saçı ve şakalına pek kıvırcık ve ne pek düz ikisi ortası idi. “Recul” rā'nın fethiyeldür. Lākin ceminde feth u ḡamm u kesr ü sükūni (6a) cā'izdür. “*Velem yekun bi'l-muṭahhemi velā bi'l-mūkelşemi*” mübārek yüzi, anlı, vech-i şerifleri ziyāde mürtefi' degül idi. Kezālik, mübārek yüzü de germi degül idi. “*muṭahhem mūkelşem*” ikisi daḥı ism-i mef'uldür. Evvelki tef'il ikincisi de daḡrece bābundandır. “*Teṭahhüm*” semizlikden çehrede olan intifaḡdür. “Kelşeme” çehrede tedvirdür lākin bi'l-külliyeye tedvir inkār görünmekle def'i için “*ve kāne fi vechi tedvirün*” didi. Ya'ni mübārek vechinde nev'a tedvir var idi. Ḥaḡiḡatde şola mā'il idi. “*Fi*” kelimesi cüz'iyet ifāde eder. ḡaflet olunmaya ve tedvirde olan tenvîn daḥı taḡlil içündür. (6b) Ve'lḡāşıl mübārek yüzi beyne't-tedvir ve'l-istṭāle idi. İmâm-ı Turpeşî'nün iḡtiyār itdüğü ma'nā-yı şerîf budur: “*Ebyaḡu muşerrebun*” mübārek cesed-i şerîfi ebyāz idi. Lākin beyāza levn-i ḡamrat muḡālaṭa itmişdi eşma'iden bu ma'nāyı 'ilāme Zemāşerî Fā'ik'ında tef'il eyledi. Lākin nihāye şāḡibi İbni Eşîr dir ki “*muşerreb*” kelimesi gerek ef'al den ve gerek tef'ilden bir levne levn-i āḡir muḡālaṭa itmege dirler. Ḥuşuşî ḡamret añlanamaz lākin cevap virülür ki meşreb-i ma'nā-yı sâbıḡdan menḡül 'örfi olmaḡ cā'izdür. “eşma'i” fenn-i luḡatda muḡtedādur. Ve ḡādîş-i āḡirde “*leyse (7a) bi'l-ebyaḡi'l-emḡaki velā bi'l-ādemî*” vârid oldu. ya'ni Faḥr-i 'ālem ṣallāllāhu 'aleyhi ve sellem saç beyāzı gibi ebyāz degül ve esmer daḥı degül ve ḡādîş-i āḡirde “*ezherü'l-levn*” vârid oldu. Ya'ni levn-i şerîfi münevver idi dimekdür. Bu ḡadîşler daḥı ma'nā-yı evveli taḡviye ider. Lāḡin Enes raḍiyallāhu 'anh Hâzretleri rivāyâtı üzere “*esmerü'l-levn*” vârid oldu. Ya'ni İmâm-ı Tirmîzî rivāyet ider. Bu rivāyet sâbıḡda olan ebyāz rivāyetine velā

bi'l-âdem rivâyetine muhâlif olur diyü su'âl olunur ise evvelâ cevâb virürüz ki “*esmerü'l-levvân*” lafzını rivâyet iden şagâr-ı tâbi'inden Hamîd'dür. Münferid olduğu halde Enes (7b) Hâzretlerinden rivâyet itmişdür ve amma ebyaz-ı meşreb lafzını rivâyet idenler on beş 'aded aşhâb-ı kirâmdur. Vücûh-ı tercih bundadır ve binâ-yı mezkûreden aġmâz olınsa esmerü'l-levvân demek şac beyâzı gibi ebyaz degül idi demek ola. Ba'zıları dirler ki şemse pâriz olan a'zâsı esmer ola merdüddür ki raqabe-i şerîfesi fidâ-i beyzâ gibidür diyü vârid oldu. Nitekim raqabe ise şemse bâriz olan a'zâdandır. Molla 'İşâm: *Şems Peyğamber şallallahu 'aleyhi veselleme te'sîr itmez zîrâ üzerinde dâ'im bir pâre buluğ tururdu*, diyü cevâb-ı mezkûrı redd-i sadedinde oldu ġaflet itdi ki (8a) ol pâre buluğ nübüvvetden evvel idi. Nübüvvet geldükde ol buluğa hâcet kalmadı. Ref' olundu diyü 'ulemây-ı hadîş beyân itdiler. “*ed'ace'l-'ayneyn*” mübârek gözleri vâsi' ve siyâhı ġâyette siyah ve beyâzı ġâyette beyâz idi. Şâhib-i nihâye böyle ma'nâ virmişdür. Kezâlik Şihâh-ı Cevherî'de ma'nâ budur. Lakin Kâdı 'Iyâz “*şedîdî sevâdü'l-hadîka*” diyü iktifâ itmişdür. Şerâh, evvelki ma'nâyı tercih itdiler. “*Ehdebi'l-esfâr*” mübârek kirpikleri uzun idi. “Eşfâr” seferdenüñ cem'idür. Göz kapaġınıñ tarafına dirler ki anda kirpik olur. “*Âzîmu'l-müşâşî ve'l-kebedî*” (8b) Mübârek dizleri ve dirsekleri ve omuz başları irice ve kemiklice idi. ġâyet kuvvete ve şecâ'ate delâlet itmekle merġüb ve memdühdür. “Meşâş” zımm-ı mim ve mu'cem-tîz ile kemük başlarıdır. “*ketid*” feth-i kâf ve kesr-i tây-i müşennât-ı fevkiyye ile omuz başıdır. “*ecred*” cesed-i şerîflerinde kıllar yoġidi lakin murâd eger cesedinde dimekdür. Zîrâ o kıllarında ve saġallarında ve şadr-ı şerîfinde kıllar olduğu rivâyet-i âtiyede muhâkkaqdur. “*zû-mesrubetin*” ya'nî mesrube sâçı idi şadr-ı şerîfenden göbegine varınca hağ gibi ince kıllar var idi. “*mesrube*” meger meh vezninde şa'r-i rakîk dimege “*şetere'l-lefkizu ve'l-kademun*” (9a) mübârek elleri ve ayakları enlüce idi. Böyle iken harîrden yumuşak olduğu mervîdiür. “*şeşn*” şîn-i mu'ceme ve şâ-yı müşelleşe ile feles vezninde etli dimekdür. Laġm gibi. “*İzâ meşâ yetegalle'u kenemâ bi-hağtu miñ şabebin*” yürüdükde ayâġını yerden kuvvetle kaldırdı. Mekân-ı 'âlîyeden iniş aşâġı gider gibi aşân-ı vech üzere yürürdi. Mütekebbirler gibi yürimez idi. “*şabeb*” fethateyn ile mekân-ı 'âlî dimekdür. “*ve izâ entefet eltefet ma'an*” bir kimesneye nazar itmek murâd eylese bütün cesed-i şerîfiyle ikbâl ve iltifât idüp ol kimesnenüñ hâl ve şânına ihtimâm iderdi. mütekebbirler gibi (9b) yalınuz baş ve göz ile iltifât itmezdi. “*beyne kitfeysi hâtemü'n-nübüvve*” iki kitfi beyninde aġrû'l-enbiyâ olduğu 'âlâmet için nübüvvet hâtemi var idi. İki kitfi ortasında didükleri taġrîbdür taġkîk budur ki şol kitfinüñ yanında belki naġzar ve çanuñ üzerindedür, diyü sehlî taşrih eyledi. Faġr-i 'âlem şallallahu 'aleyhi ve sellem Hâzretlerinüñ bu hâtemi vakt-ı velâdetinde var mı yoġsa velâdetinden soñra mı vaz' olındı ihtilâf vardır. Ve ol hâtem göġercin yumurçası miqdârında idi. Ve levnî hamrata mâ'il idi. İmâm-ı Tirmizî 'inde şâbit olan budur lakin İmâm-ı Müslim levnî cesed-i (10a) şerîfi levninde idi dimişdür. “*ve huve hâtemü'n-nebiyyîn*” Faġr-i 'âlem şallallahu 'aleyhi ve sellem cümle enbiyânın hâtemi ve soñıdır. Andan soñra peyğamber gelmez şerîfesi ikmâl olmaġla neshdan münezzehdür. ġayrı mükemmel peyğambere hâcet yoġdur. Hâtemü'l-enbiyâ olduğu kat' yakîndür. İnkâr andan kâfir olur. Hâzret-i 'İsa 'aleyhi'sselâm semâdan nâzil oldukda Peyğamberimiz şallallahu 'aleyhi ve sellemüñ şer'îyle hükm idüp ittbâ'dan olmaġla iftiġâr itse gerekdür. Hâtemü'l-enbiyâ olduğu münâfi degildür. Belki müe'kkeddür. Hâtem fethâ tâ ve kesreyle daġî câ'izdür. “*ecvedü'n-nâsî şadren*” şadr-ı şerîfi ya'nî kalb-i (10b) şerîfi cümle nâsdan ziyâde saġî ve cevâd idi. Zehârif-i dünyâ ve 'avârif-i Mevlâ'dan bir şeyi baġl itmezdi. Tekellûf ile degül ebedî şadren temîz olmaġla fâ'il ma'nâsı verildi. Ve zîkr-i muġâl ve irâde-i hâl

yâhud ehad-i mücâvere ile âhîr murâd oldu. Bu ma'nâ-yı laţîf ecved-i cüddan müştak olursa der ba'zılar ecved-i cevedden müştakdur didi. Cünüddan feth-i cîm ile vüs'at ma'nâsınadır ya'ni kalb-i şerîfleri vâsî' idi. Melâlet ve đaciret gelmez idi. Ve ba'zılar ecved cüda dek müştakdur. Cüd'a đamm cîm ile câ'da zâda reciyyen dirler bu manaya...

Sonuç

Ondokuzuncu yüzyılda yaşamış olan Şaban Kâmî Efendi (H.1220/M.1805) şâir, hattat, mûsikîşinas, müderris ve mütefekkir bir şahsiyettir. Kâmî'nin dinî, ahlâkî, ictimâî ve edebî konularda çok sayıda eseri bulunmaktadır. Bu eserlerden birisi de Şemâil-i Şerîf 'tir. Bu eser, Tirmizî'nin eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye'si ve Kâdî İyâz'ın "eş-Şifâ" adlı eserlerinin muhtasar bir tercümesi mahiyetindedir. Müderris bir şahsiyet olan Kâmî, eserini yazarken yer yer Arapça kelimelerin okunuş şekillerine göre anlam farklılıkları ile ilgili değerlendirmelerde de bulunmuştur. Şemâil-i Şerîf'te Zamahşerî'nin *el-Faik fi Garibi'l-Hadis* adlı eseri, Cevherî'nin *es-Sihâh*, adlı eseri ile İmam Müslîm, İbni Esîr, Molla Isam ve İmâm-ı Cezerî gibi islâm âlimlerinin rivayetlerine müracaat ettiği görülmektedir. Eserin umuma teşmil edilmesi ve istifade oranının artması için Kâmî, Tirmizî ve Kâdî İyâz'ın eserlerinde yer alan senetleri kısaltmış ve eserini Türkçe olarak kaleme almıştır. Şemâil-i Şerîf'in başında Kâmî, Hz. Peygamberi rüyada görme ve rüya sahibinin durumu ile ilgili bir değerlendirmede bulunmuş, ardından Hz. Peygamber'in "boy, saç, sakal, yüz, alın, beden, göz, kirpik, diz, dirsek, omuz, el, ayak ve sırtı" ile ilgili yukarıda zikredilen eserler ve ulemânın rivayetlerinden hareketle bilgiler vermiştir. Bu çalışma ile Kâmî'nin Şemâil-i Şerîf adlı eseri latin harflerine aktarılmış, eserin yazma usulü ve muhtevası ile ilgili tespit ve değerlendirmelere yer verilmiş, böylece sahaya Şemâil türünde yazılmış olan yeni bir eser daha tanıtılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

Ali Emîrî (2014). *Mir'atü'l-Fevâ'id Fî Terâcimi Meşâhir-i Âmid*, (Hazırlayan: Günay Kut, Mesud Öğmen, Abdullah Demir), Türkiye Yazma Eser Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul.

Ali Emîrî (1328). *Tezkire-i Şuara-yı Âmid*, Dersaadet, Matba-yı Âmidî, 1328, s.66-70.

Arslan, Mustafa Uğurlu (2018). *Diyarbakırlı Kâmi ve Divânı*, DBY Yayınları, İstanbul.

Bursalı Mehmed Tahir (1333). Osmanlı Müellifleri, C.I, s.339, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

Erdoğan, Mehtap (2011). *Türk Edebiyatında Manzum Hilyeler*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Sivas.

Kandemir, M. Yaşar (2010). “Şemâil”, DİA, İstanbul 2010.

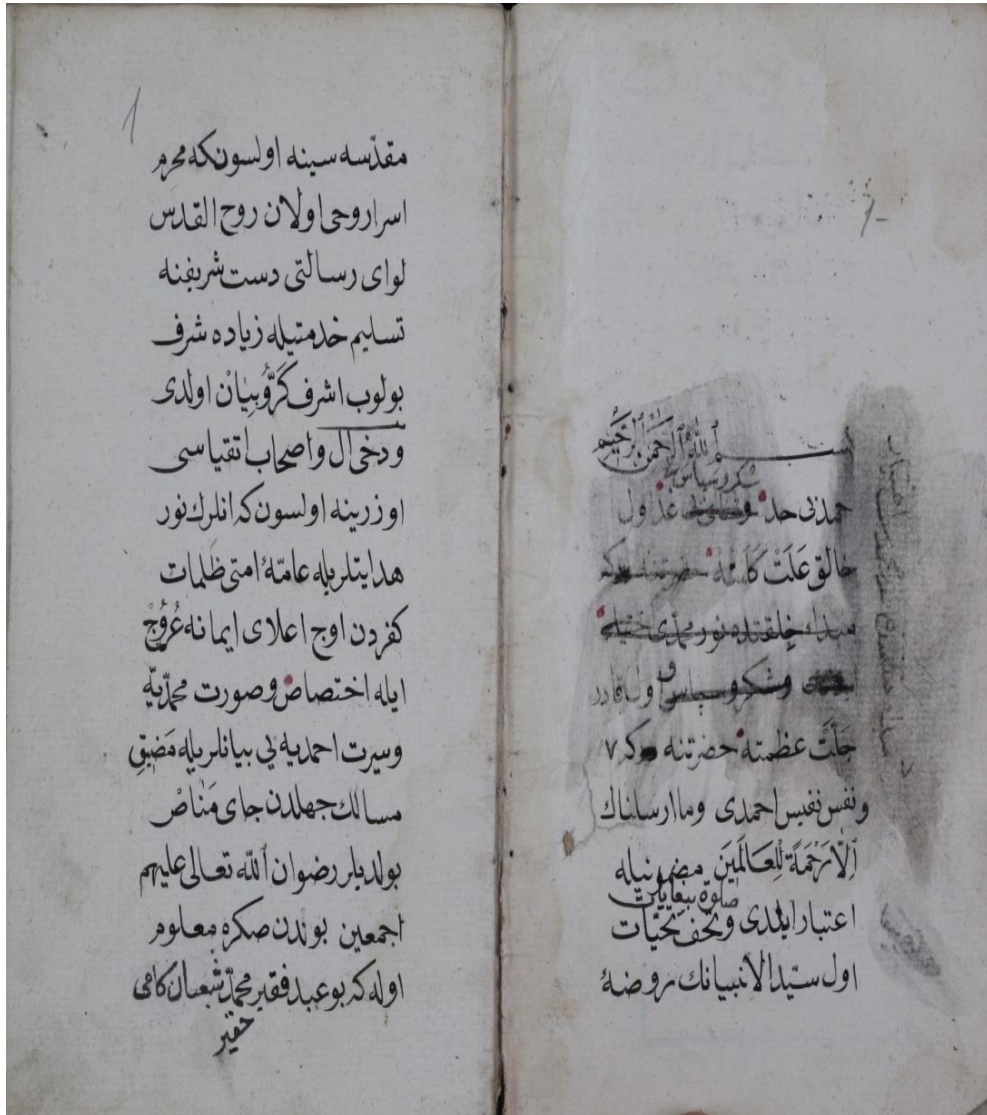
Kandemir, M. Yaşar (2010). “eş-Şemâilü'n-Nebeviyye”, DİA, C. 38, , İstanbul.

Mermutlu, Mehmet Sait (2011). “Muhammed Şaban Kâmi-İ Âmidî'nin Eserleri”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi -www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633 S VI, Kasım.

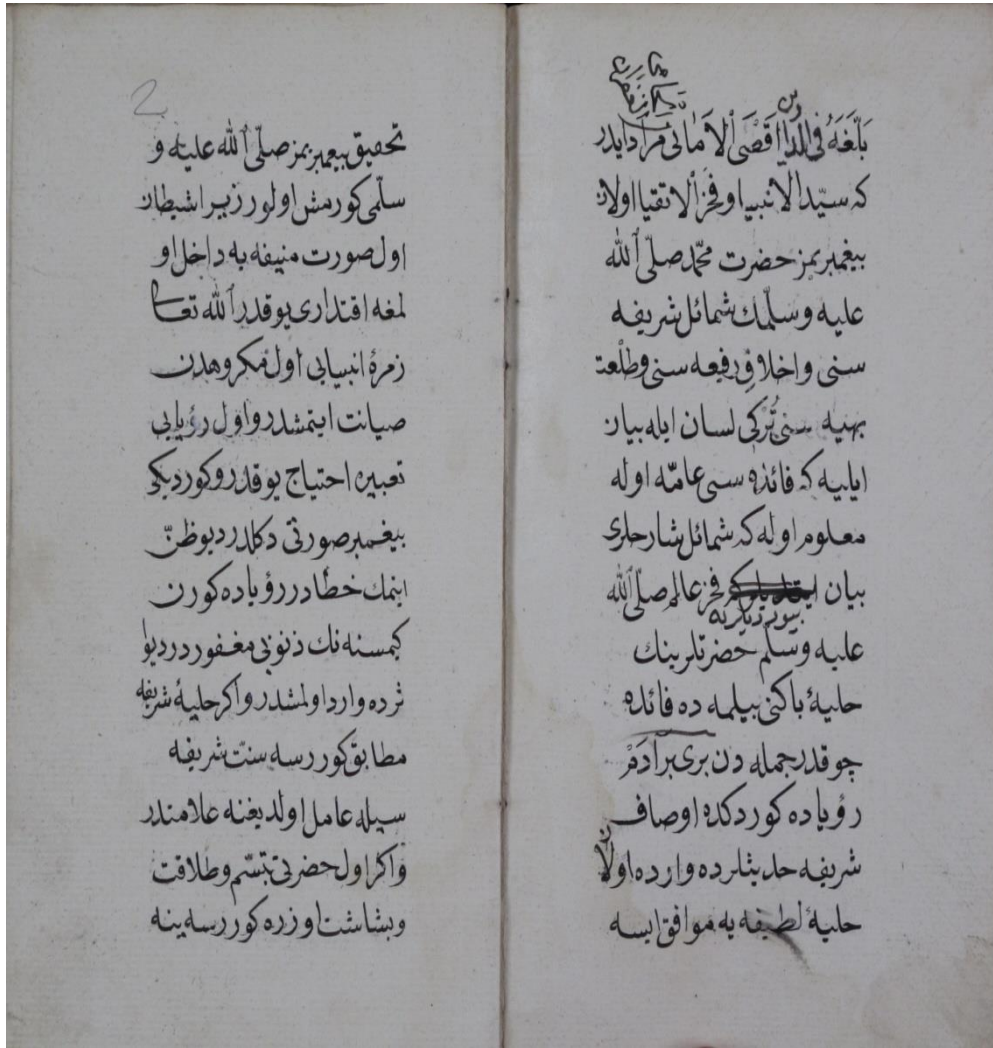
Mehmed Şa'ban Kâmi (Âmidî). *Şemâil-i Şerif*, Diyarbakır Yazma Eser Kütüphânesi, 1729/1.

Mehmed Süreyya (1997). *Sicilli Osmanî*, Sebil Yayınları, C. IV, İstanbul.

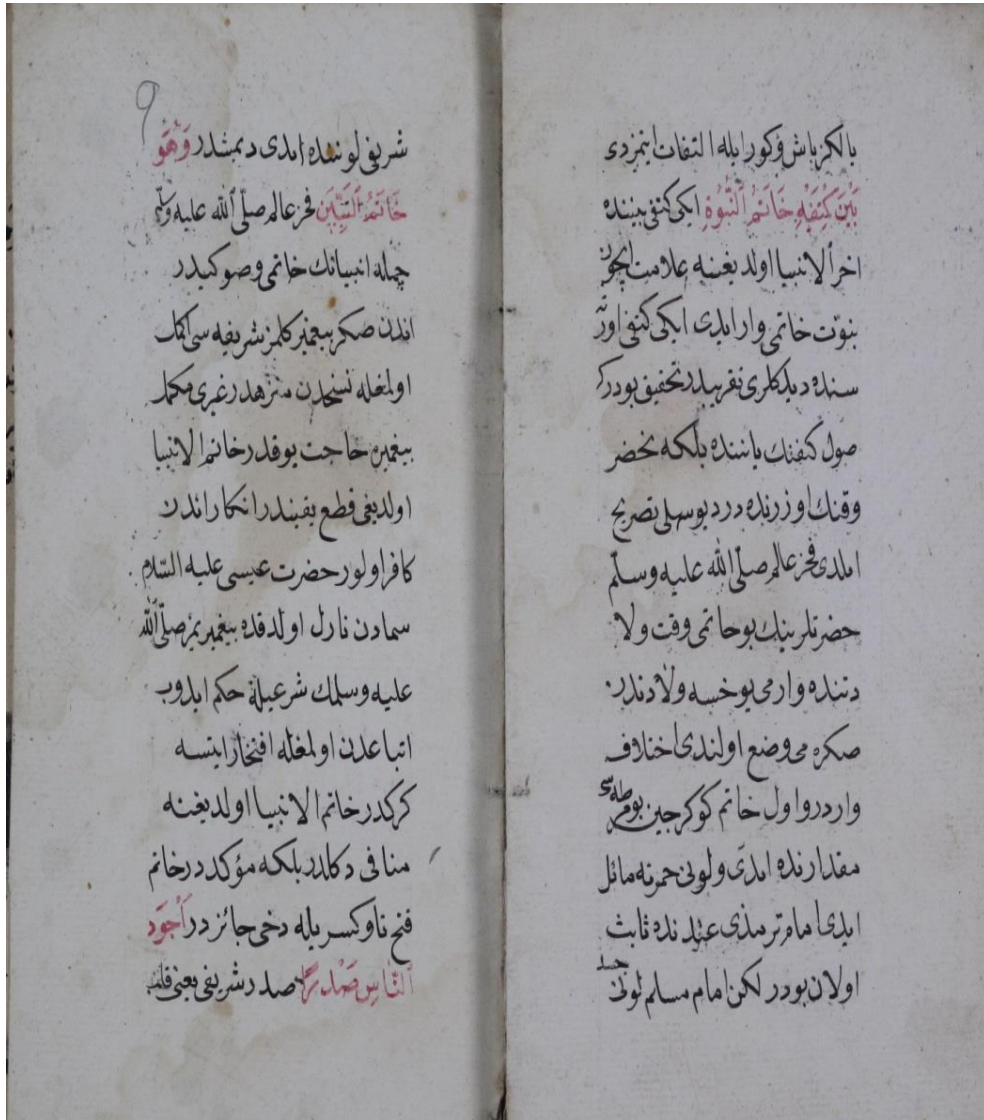
Şemseddin Sâmi (2005). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul.

Ek1: Şemâil-i Şerif: 1 b-2a.

Ek:2 Şemâil-i Şerîf: 2b-3a

Ek 3: Şemâil-i Şerif:9b-10a.